

O MĂRTURIE UNICĂ DESPRE 1848 ÎN TRANSILVANIA

Este remarcabilă rapiditatea cu care au ajuns în Transilvania anulului 1848 vești despre evenimentele revoluționare din Paris, dar mai ales din Viena, declanșarea Revoluției în conservatoarea capitală imperială trezind un adevărat entuziasm printre românii ardeleni. Chiar și Revoluția maghiară declanșată la Pesta a fost inițial bine primită, existând speranța adoptării unor reforme politice și sociale care să satisfacă unele interese comune¹.

Dar ideologia pașoptismului românesc transilvănean nu a fost un simplu import sau o imitație a ceea ce se petrecea și se susținea în acele momente în diferite locuri ale Europei. Originalitatea sa stă în cadrul de formare asigurat de Iluminismul creștin al Școlii Ardelene pentru liderii politici activi în preajma Revoluției de la 1848, neexistând o contradicție semnificativă între ideile susținute de cărturarii Blajului greco-catolic din secolul anterior și manifestările de tip romantic ale generației pașoptiste. Continuitatea se manifestă mai ales prin înclinația comună pentru afirmarea ideii naționale, tendință anticipată de iluminiști, preluată și accentuată de

---

¹ Liviu Maior, „Începuturile Revoluției în Transilvania”, în Dan Berindei (coord.), *Istoria românilor. Constituirea României moderne (1821-1878)*, vol. VII, tom I, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 258-259.

romantici. Pompiliu Teodor a demonstrat convingător modul în care, începând cu jumătatea secolului al XVIII-lea, inițiativele culturale ale Școlii Ardelene au căpătat treptat accente militante, subordonându-se luptei de emancipare națională și contribuind în mod decisiv la apariția ideii solidarității de neam².

Importante influențe iluministe transilvănene au existat la sud și la est de Carpați. Deși nu erau de acord cu exagerările latiniste al erudiților ardeleni, cărturarii cu preocupări istorice, munteni și moldoveni, recunoșteau contribuțiile deosebite aduse de aceștia în direcția cunoașterii trecutului național, bază absolut necesară pentru edificarea unei identități naționale de inspirație romantică³.

*

Pentru a înțelege circumstanțele istorice generale în care s-a desfășurat Revoluția pașoptistă este necesară și o scurtă prezentare a statutului politico-juridic al Transilvaniei la jumătatea secolului al XIX-lea. Încă de la sfârșitul secolului al XVII-lea, aceasta a fost eliberată de sub dominația Imperiului Otoman, dar a devenit parte componentă a Imperiului Habsburgic, titlul de principe al Transilvaniei fiind unul dintre numeroasele titluri obținute de împăratul austriac. Dar, ca în epoca anterioară, forța dominantă în acest spațiu a continuat să fie reprezentată de nobilimea maghiară. Aproximativ în aceeași perioadă, teritoriul actual al Ungariei a avut o soartă asemănătoare, conducătorul habsburgic deținând și titlul de rege al țării. În aceste condiții, evenimentele

---

² Pompiliu Teodor, „Cristalizarea și afirmarea națiunii române. Iluminism și națiune”, în Ștefan Pascu (coord.), *Națiunea română. Geneză, afirmare, orizont contemporan*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 308.

³ Alexandru Zub, *A scrie și a face istoria (Istoriografia română postpașoptistă)*, Iași, Editura Junimea, 1981, p. 205.

din anii 1848-1849 au avut o evoluție complicată și contradictorie din cauza declanșării concomitente a două mișcări revoluționare, maghiară și română, fiecare cu obiective distincte, ajungându-se la un adevărat război intern între cele două națiuni ardelenice.

Violenta confruntare a generat ample și îndelungate controverse istorice, perpetuate până în zilele noastre, între reprezentanții celor două națiuni. Nu mult timp după încheierea Revoluției, atât românii, cât și maghiarii au făcut publice informații parțiale și selective privind numărul celor uciși și valoarea distrugerilor provocate în propriile tabere, date reproduse și de către istoricii ulteriori, fără a mai fi aduse informații noi și cu adevărat valoroase în această direcție⁴. În absența unor date și evaluări clare și general acceptate, pe măsură ce evenimentele s-au îndepărtat în timp, reconstituirea exactă și obiectivă a acestora a devenit tot mai complicată, fiecare tabără încercând să-și minimalizeze și să-și justifice propriile fapte reprobabile, amplificând în schimb atrocitățile și distrugerile înfăptuite de adversari. Dar, ca în orice război în care liniile frontului nu sunt clar conturate și care implică indivizi ce conviețuiesc în același spațiu geografic, și în sângerosul conflict transilvănean numărul victimelor civile l-a depășit pe cel al combatanților căzuți pe câmpul de luptă, de altfel fiind dificil de stabilit o delimitare clară între trupele regulate și voluntarii care acționau din proprie inițiativă. În aceste condiții, acuzele reciproce de acțiuni de exterminare etnică pot fi ușor de susținut de către ambele părți.

Alte teme care generează în continuare ample și pasionate dezbateri, nu doar printre istoricii profesioniști, sunt cele legate de stabilirea responsabilităților

---

⁴Iosif Marin Balog, „Revoluția de la 1848 în Transilvania; vechi și noi controverse istoriografice”, în *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, tom LVIII, 2019, p. 79.

în declanșarea conflictului sau chiar de identificarea unor posibilități ipotetice prin care acesta putea fi evitat. Răspunsurile date de fiecare tabără au dus la cristalizarea a două modalități total opuse de interpretare a desfășurării evenimentelor. Pentru majoritatea istoricilor noștri din diferite generații, factorul declanșator al războiului româno-maghiar este reprezentat de ultimul punct al Proclamației de la Pesta, care hotăra unirea Transilvaniei cu o Ungarie ieșită de sub dominația habsburgică⁵. Această prevedere, adoptată ulterior și de către Dieta de la Cluj, promaghiară, a fost considerată inacceptabilă de către majoritatea frunțașilor români ardeleni, fiind percepută ca un pericol la adresa identității lor naționale. În schimb, cei mai mulți dintre istoricii maghiari consideră că „răscoala” populației românești a fost un produs al manipulării „camarilei habsburgice” care a aplicat cu succes cunoscutul principiu *divide et impera*, îndemnându-i pe români la o contrarevoluție împotriva populației maghiare a Transilvaniei⁶.

Deși originile mai adânci ale antagonismului care a însângerat spațiul intracarpatic trebuie căutate în structurile sociale și politice existente din Evul Mediu, substratul ideologic prin care cele două tabere au încercat să-și justifice acțiunile a fost reprezentat de două teorii despre conceptul de națiune, bine cunoscute în epocă. Ca și alte popoare est-europene lipsite de state proprii, românii ardeleni au fost adepții viziunii romantice de inspirație herderiană, conform căreia o națiune este o comunitate etnică, culturală și lingvistică, având un trecut comun și o origine comună. Deși aveau o imagine romantică foarte asemănătoare asupra propriului popor, din considerații strategice și pragmatice, revoluționarii maghiari au încercat să se folosească și de un concept

---

⁵ *Ibidem*, p. 78.

⁶ *Ibidem*, p. 81.

cu rădăcini iluministe, conform căruia o națiune trebuie să fie o comunitate politică civic-contractuală de cetățeni care se bucură de aceleași drepturi. Pe această cale, maghiarii își propuneau să integreze minorități etnice (români, croați, slovaci etc.) într-o viitoare Ungarie Mare, acestora fiindu-le propuse egalitatea în drepturi civile în schimbul renunțării la revendicările naționale. Războiul româno-maghiar poate fi astfel interpretat și ca o ciocnire sângeroasă între viziuni diferite asupra ideii de națiune, anticipând alte mari conflicte ideologice ale secolului al XX-lea.

*

Contribuții importante la cunoașterea istoricului familiei din care provine Vasile (Vasilie) Macariu Moldovan au fost aduse de un mic volum pe care i l-a dedicat Paul Abrudan, cel care a reușit să valorifice scrisori, fotografii și alte documente provenite chiar de la descendenții revoluționarului de la 1848⁷. După cum sugerează și numele său, rădăcinile militantului pașoptist sunt moldovenești. Cândva, în jurul anului 1717, în urma unui conflict cu domnitorul Mihail Racoviță, patru boieri și frați moldoveni s-au refugiat peste munți, în Transilvania. Cel mai mare dintre ei, numit Macarie, s-a așezat în satul Sânpaul, devenind administrator al moșiilor cunoscutei familii nobiliare Haller. Un nepot din a treia generație de descendenți ai săi, pe nume Nichifor, a fost cel care, ținând cont de originea sa, și-a luat numele de Moldovan. În numeroasa familie a acestuia s-a născut și Vasile, pe 24 iunie 1824. În urma unei noi înțelegeri cu Ludovic Haller, moșierul din Sânpaul, familia Moldovan se va muta în Chirileu, un sat învecinat, în anul 1828⁸.

---

⁷ Paul Abrudan, *Prefectul pașoptist Vasile Moldovan*, București, Editura Militară, 1979.

⁸ *Ibidem*, pp. 11-15.

I.

PREGĂTIRI PENTRU ADUNAREA DIN DUMINICA TOMII DE LA BLAJ

Minunat an a fost anul 1848!

Fiecare săptămână, fiecare zi aduceau vești despre întâmplări și evenimente, unele mai surprinzătoare decât altele.

În acel an eu eram student teolog în anul al III-lea, la Blaj. Toți tinerii de la această facultate (numele lor le voi înșira mai târziu) erau inspirați de niște simțăminte pentru a căror descriere condeiiul meu este prea slab; erau cuprinși de un entuziasm, de o inspirație care le impunea și-i îndemna a-și sacrifica bunul cel mai scump în lume, viața, pentru mântuirea națiunii, pentru sfărâmarea lanțurilor sclaviei seculare.

De unde să începem, pe ce cale să pornim și ce trebuie să facem ca să vedem națiunea eliberată? Nu știa nimeni dintre noi să răspundă hotărât acestor mari întrebări, nu numai în Blaj, dar și în toată românimea. Numai Eliseu Todoran¹ susținea cu orice ocazie, scurt și apăsător: – Măi!

---

¹ Acest eminent student al Blajului, devenit tribun în prefectura lui Axente Sever, a fost ucis de unguri între localitățile Băgău și Sâncrai, la data de 25 octombrie 1848. Într-un document școlar semnat de profesorul Timotei Cipariu, în dreptul studentului Eliseu Todoran este scris „ucis pentru tron și națiune”.

Asupritorii noștri sunt ungurii; calea pe care trebuie să pornim ne-a arătat-o Nicolae Ursu².

Bărbatul care discuta cu noi zilnic era profesorul Aron Pumnul³. El ne împărtășea ideile și sfaturile bătrânilor, iar pe ale noastre, acestora. Era înfocat și el, ca și noi, la modul superlativ, dar poziția lui îi impunea a aduce între noi rolul de moderator. În toată săptămâna, marțea, joia și sâmbăta, ieșeam la plimbare după-amiaza. Tinerimea de la Gimnaziu ne însoțea, profesorul Pumnul nu lipsea niciodată. De câte ori el își deschidea gura, întotdeauna se silea să alimenteze focul sacru al naționalismului; nu ne lăsa să ne abatem de la ideea lui Todoran, zicând că românimea trebuie să aibă bărbați mai învățați, mai experți și mai versați în ale politicii decât se află la Blaj și că trebuie să avem răbdare, că nu știm ora când *Gazeta*⁴ ori *Organul luminării*⁵ ne vor împărtăși opinia lor; doar atunci vom ști și noi ce avem a face.

Omul născut în mizerie și crescut în așa-zisa condiție de sclav își suferă soarta cu răbdare, în împrejurări normale anevoie se poate avânta către un ideal mai sublim. Dacă îi surâde însă o rază de speranță care-i arată posibilitatea scăpării sale din soarta amară, el se impacientează și, neputând domni peste valul simțămintelor,

---

² Vasile Ursu Nicola (1731-1785), cunoscut mai ales sub numele de Horea, conducător al Răscoalei țărănești din anii 1784-1785.

³ Aron Pumnul (1827-1877), lingvist, filolog, istoric literar și cunoscut dascăl al Blajului, cu rol determinant în mobilizarea tinerimii studioase blăjene în timpul evenimentelor revoluționare, mai târziu profesor al lui Mihai Eminescu la Cernăuți.

⁴ Întemeiată de George Barițiu la Brașov în 1938, *Gazeta de Transilvania* a fost prima publicație politică și informativă a românilor din Transilvania.

⁵ Întemeiat de Timotei Cipariu în 1847, *Organul luminării* a fost o gazetă bisericească, politică și literară, tipărită la Blaj până în preajma declanșării evenimentelor revoluționare, în aprilie 1848.

recade adeseori în starea în care a fost. Așa eram și noi. La început priveam cu un fel de indiferență la suferințele părinților, ale fraților, într-un cuvânt, ale întregii națiuni române care gemea sub jugul sclaviei, rar mai îndrăzneam a spera la un fel de ușurare. De îndată ce ni s-a arătat posibilitatea eliberării ne-am pierdut toată răbdarea; niciun pericol, nici măcar moartea de martir nu ne-ar fi putut reține dorința de a vedea cu o oră mai devreme ștearsă iobăgia, națiunea română eliberată și, liberă fiind, așezată în drepturile cuvenite, politice și naționale.

Treceau zile și treceau nopți, dar nicio hotărâre nu era încă statornicită. Pe 25 martie canonicii și corul profesoral au ținut o primă conferință⁶ în casele domnului canonic Timotei Cipariu⁷. Această conferință, la propunerea lui Pumnul, a continuat în după-amiaza aceleiași zile în clădirea Gimnaziului, aici luând parte tânărul cler și studenții din clasele superioare. S-au ținut cuvântări înfocate din partea profesorilor, accentuându-se că nu trebuie lăsată ocazia nefolosită. Cipariu era de părere că trebuie trimisă o cerere către împărat, în timp ce canonicul Rațiu susținea trimiterea documentului către împărat și către Dietă în același timp. Profesorul Ioan Turcu – un bărbat ingenios⁸ și cu știință de carte, dar apropiat peste măsură de episcopul Ioan Lemeni⁹ și fără încredere în rândurile tinerimii – atingând unele din momentele din

---

⁶ Consfătuire.

⁷ Timotei Cipariu (1805-1887), cleric greco-catolic, lingvist, istoric, pedagog și profesor reprezentativ al Blajului. În 1848 a fost membru în delegația trimisă la Curtea imperială din Viena spre a prezenta revendicările românești.

⁸ Inteligent.

⁹ Ioan Lemeni (1780-1861), al optulea episcop greco-catolic al Blajului. În timpul evenimentelor revoluționare, s-a remarcat prin poziția sa „exagerat” de moderată. A prezidat Adunarea Națională din 3/15 Mai 1848 de la Blaj, alături de episcopul ortodox Andrei Șaguna.

istoria veche și recentă a românilor, și-a încheiat cuvântarea, între strigăte de „vivat!” entuziaste, cu propunerea ca românii, în virtutea forței brațelor, să nu se mai roage, ci să pretindă. Din fundul sălii, Todoran, cu vocea sa pătrunzătoare de bas, erupse¹⁰ cu exclamația:

- Noi nici să cerem, nici să pretindem, ci să luăm ce este al nostru!

Era târziu și se întunecase când s-a dizolvat conferința, din care am ieșit mai înfocați decât intraserăm. Și fiindcă nu puteam nici mânca, nici dormi, nici studia, focul acesta ajunsese să ne mistuie văzând cu ochii; am fi dorit să ne conducă cineva pe câmpul de bătălie și să cucerească împreună cu noi o parte din lume.

Astfel gândea tinerimea din Blaj când, la 1 aprilie, au venit din Târgu Mureș Avram Iancu¹¹, Alexandru Papiu¹², Samuil Poruț și Florian Micaș¹³. În aceeași zi

---

¹⁰ Izbucni.

¹¹ Avram Iancu (1824-1872), cel mai cunoscut lider al pașoptiștilor transilvăneni, conducător al Legiunii Auraria Gemina, formată mai ales din locuitorii Munților Apuseni. Vasile Moldovan l-a întâlnit pe Iancu încă din 1846, când acesta l-a vizitat la Chirileu pe prietenul său, Isaia Moldovan, fratele mai mare al autorului.

¹² Alexandru Papiu Ilarian (1827-1877), jurist, istoric și lingvist, unul dintre organizatorii principali ai Revoluției din Transilvania, a participat și la Revoluția din Țara Românească. Tatăl său, preotul greco-catolic Ioan Pop din Budiu de Câmpie, a fost spânzurat la Turda de maghiari în toamna anului 1848. Deoarece satul Budiu de Câmpie se afla în apropierea Chirileului, este posibil ca Vasile Moldovan să-l fi cunoscut anterior pe Alexandru Papiu.

¹³ Florian Micaș (?-1876), revoluționar pașoptist, arestat de către maghiari în luna mai a anului 1848, eveniment care a dus la ample măsuri de protest din partea românilor transilvăneni, eliberarea lui fiind cerută la adunările de la Blaj din mai și septembrie. Despre ecourile stârnite de arestarea lui Florian Micaș se va vorbi inclusiv în paginile următoare ale volumului.

aceștia, consultându-se cu canonicii și profesorii, s-a îmbrățișat ideea unei Adunări Generale a tuturor românilor din Transilvania. Sarcina convocării acestei adunări a fost încredințată tinerimii studioase, care urma să plece spre casă pentru sărbătorile Paștilor.

După conferință, Iancu ne-a întâlnit la Seminar și ne-a cerut să avem curaj în apărarea cauzei naționale. Îmi aduc aminte că în numele tinerimii i-am răspuns eu, asigurându-l cu lacrimi în ochi că tinerimea română din Blaj, luând în considerare sfințenia cauzei, nu mai cunoaște pericole, moartea e prea puțin pentru a o reține de la scopul ei. Tinerimea blăjeană va cutreiera toată țara pentru a convoca poporul la o adunare cum n-a mai fost și nu va mai fi, într-un cuvânt, ea va demonstra că este demnă de misiunea cea grea pe care i-o încredințează națiunea.

După îmbrățișări și strângeri de mână frățești, Iancu și ai săi s-au dat la o parte, iar în mijlocul nostru a pășit Aron Pumnul, care a citit Proclamația¹⁴ prin care chema poporul la adunarea din Duminica Tomii. Poporul era înștiințat că lanțurile învechite ale sclaviei s-au rupt, a sunat ora în care suferințele seculare trebuie să înceteze, iar acesta trebuie să vină la adunarea națională, unde să-și croiască singur soarta, pentru ca străinii să nu mai decidă în locul lui. Despre unirea Transilvaniei cu Ungaria¹⁵, Proclamația vorbea cu un fel de simpatie, dar pretindea în termeni energici și categorici ca iobăgia să se șteargă, căci cei care vor încerca a susține acest zid al Evului barbar, prin puterea brațelor românilor vor fi îngropați sub propriile ruine.

---

¹⁴ Denumirea completă a documentului redactat de profesorul Aron Pumnul este „Proclamație Circulariu pentru convocarea Adunării pe Duminica Tomii”.

¹⁵ În programul revoluției maghiare declanșate la 15 martie 1848, la punctul 12, era prevăzută alipirea Transilvaniei la Ungaria.